

ХУНОБ

(Қисса)

Бошлиқнинг кенг-мўлгина хонаси. Иккита ёнма-ён шкаф китобларга тўла. Бурчакда сейф, оёқли радиоприёмник. Дераза тоқчасида хонаки гуллар барқ уриб турибди. Катта қадимги столда жуссаси кичкинагина, қотма, юзи ғижимлаб ташланган қоғоздай ажинларга тўла бошлиқ — Салим Соипович ўтирибди. Стол усти қороз, газета ва турли рангдаги папкаларга тўла, улар орасидан бошлиқнинг муштдайгина калласи зўрға кўринади. Девор тагига қўйилган узун стол атрофига эса ходимлар тизилишган. Ҳамма жим, фақат девордаги электр соатнинг мили ҳар замонда лик этиб ғирқиллаган овоз чиқаради.

Ниҳоят, Салим Соипович бошини кўтарди.

- Ҳм-м, йиғилиб бўлдикми? — сўради у ходимларни бир-бир кўздан кечириб.
— Демак...

Бошлиқнинг гапи оғзида қолди. Шу пайт эшик шарақлаб очилиб Розикжон кириб келди.

- Мумкинми? — деди у ҳарсиллаб.

Салим Соипович сапчиб ўрнидан туриб кетди. Ҳаво етмаётгандай ёқасини бўшата бошлади.

- Яна... Яна кечикдингиз, яна кечикдингиз-а! — жаврай кетди у қўлидаги ручкасини қиличдай ўйнатиб.

- Сигарет олишга чиқувдим, — деди Розикжон оғирлигини у оёғидан бунисига соларкан.

- Сизга ҳамма нарсадан сигарет зарур! Иш — иккинчи даражали нарса. Шу, келиб чой ичиб кетаверсаларинг. Ёки фақат маош олишга қадам ранжида қилсаларинг...

- Йўқ, маошни ҳам элтиб беришса, — дея лўқма ташлади икки лўнжи чақалоқникидай осилган, кўринишдан тепса-тебранмас маҳаллий қўмита раиси Олимов.

«Пиқир-пиқир» кулги овозлари эшитилди. Олимов «Биз шунақа, бир гап билан боплаб қўямиз» дегандай ишшайди.

- Кулгига бало борми! Йиғлаш керак, йиғлаш!.. Ўтиринг, Мусурмонқулов. Тўғриси айтсам, бу ноинсофлик! Тартиб ҳамма учун бирдай, ҳамма рия қилиши керак. Бу тартибни мен ўйлаб чиқарганим йўқ.

Айрим ўртоқлар ишга ўта совуққонлик билан қарайдилар. Масалан, ҳм-м, Мусурмонқулов. Бирор марта вақтида келиб, вақтида кетганини эслай олмайман. Роса икки соат тушлик қилади. Кейин тўғри ишга тушиб кетади, деб ўйлайсизми! Йўқ, асло! Латифабозликка ўтадилар. Қани, Мусурмонқулов, ўрнингиздан турингчи, — боши билан Розикжонга имо қилди Салим Соипович. — Гапиринг, нега шунақа?

- Нима десам экан, — Розикжон шифтга тикилганча туриб қолди. — Биласизми, ўзим кеч қолишни истамайман, лекин...

- Масъулият ҳисси йўқ сизда! Мусурмонқулов, сизга гапиравериб жағимда жағ қолмади. Қаттиқроқ чора кўрилса хафа бўласиз. Огоҳлантиришлар қор қилмаяпти! Тоқайгача давом этиши мумкин бу ахир?! Аммо энди жиддий жазолашдан бошқа илож қолмади. Яна такрорланса юз-хотир қилиб ўтирмайман, билиб қўйинг! Ўтиринг, Мусурмонқулов.

- Ўртоқлар, сўз Олимовга, — бошлиқ пешанасидаги терни артаркан жойига ўтирди.

Маҳаллий қўмита раиси инқилаб ўрнидан турди. У ёши элликларга яқинлашиб қолган, кўринишдан ўта содда, аслида эса ўта мўғамбир, ичидан пишган, ўлармон одам эди. Олимов кўп йиллардан бери шу идорада ишлар, аммо катта бухгалтерликдан юқори кўтарилолмаган, ўзи ҳам орзу қилмас, чунки тақдирга тан бериб қўйганди. У хомсемиз, ҳўкачақорин, суяги йўғон одам бўлгани учун коллектив бўлиб бирор жойга боришса, кўпчилик кишилар бошлиқ қолиб унга мурожаат қилардилар. Шунда Олимов олдин дув кизарар, бироқ сир бой бергиси келмас эди. Сир очилганда эса «Ҳа энди, ҳа энди» дея кафтига йўталиб қўярди.

У қиладиган ишининг тайини бўлмаса-да, доимо юмушнинг тагида қолиб кетганга ўхшаб кўринарди. Ходимлар ёшини ҳурмат қилиб маҳаллий қўмита раислигига сайлашган эдилар. Тўғри-да, бирор идора раиси бўлмаганига яраша лоақал маҳаллий қўмита раиси бўлсин.

- Салим Соилович айтганларидай, бизда интизом масаласи чатак, — сўз бошлади Олимов беўхшов тебранаркан. — Айниқса, ўртоқлар, Мусурмонқуловга жиддий чора кўрилмаса бўлмайди. Огоҳлантиришлар камлик қилди бу ўртоққа. Мен яна тартибни бузса, масаласини жиддий кўриб чиқишни таклиф қиламан, — у дакан ҳўрозникидай ғадир-будир бўйнини олдинга чўзганча жойига ўтирди.

- Сизлар нима дейсизлар? — бошқаларнинг фикрини сўради Салим Соилович.

- Тўғри, маъқул, — деган овозлар эшитилди бир-икки ердан.

Бошлиқ ҳам мани назардан ўтказаркан нигоҳи Омон исмли йигитга дуч келди. Омон довдираб қолди. Кейин:

- Тўғри, — дедию ўзини панага тортди.

Салим Соилович гапида давом этди:

- Ҳамма ташкилотларнинг ўз плани бор. Планнинг бажарилиши кўп нарсага, бошқа ташкилотларга ҳам боғлиқ. Бировларнинг оёғидан тортишга ҳеч қандай ҳаққимиз йўқ. Кундалик норма бажариб борилса, ойлик, йиллиги ҳам бажарилади.

Зудлик билан кимдир зарур бўлиб қолади. Чақиртираман, жойида йўқ. Қаердалигини ҳеч ким билмайди. Тўғри, ҳамманинг ўзига яраша шахсий иши бўлади. Лекин огоҳлантириб кетиш шунчалик қийинми? Бу билан ҳеч кимнинг обрўи тўкилиб қолмайди. Кеча Мусурмонқуловни уч марта йўқлатдим. Дом-дараксиз. Ҳусн-жамолингизни кўргани эмас, муҳим иш юзасидан чақиртиргандим. Охири сизнинг ишингизни Турсунали қилиб беришга мажбур бўлди. Ўйлаш керак-да ахир! Ҳамманинг ўз вазифаси бор. Ундан олдинлари ҳам сизнинг ўрнингизга бир неча марта мен справка тайёрладим. Эшитсам, ўшанда пивохолада ўтирган экансиз.

- Меҳмон келиб қолувди, — ғўнғирлади Розикжон столдан кўзини олмай.

Олимов музыка тинглаётгандай хиёл кулимсираганча тебраниб ўтирарди. Унинг бутун вужуди қулоққа айланган, бошлиқнинг ҳар бир сўзини буюк воқеадай қарши олар, агар шу тобда ҳеч ким бўлмаса Салим Соиловични нутқи учун кучоқлаб табрикламоқчига ўхшарди.

- Меҳмон келса — яхши, — деди бошлиқ Розикжонга жавобан, — кутиб олиш керак. Аммо иш вақтида эмас-да. Ўшалар ҳам тушунишади, улар ҳам ишлик одамлар. Кўнгилхушликни кечроққа кўчиришнинг иложи йўқмиди? Андишанинг отини қўрқоқ қўйманг, Мусурмонқулов. Сиз қилган тартибсизликлар битта эмас, иккита одамни ишдан бўшатишга етади. Тушуниш керак-да ахир!.. Бўпти, ўртоқлар, рухсат. Эртага кечикманглар.

Иш вақти тугагани учун янтоқ устида ўтиргандай типирчилаётган ходимлар ўзларини эшикка урдилар.

Розиқжон эрталаб кўчага чиққанда ёмғир тинган эди. Куёш чиқиб кетди. Нам ҳаво орасини зўрға ёриб ўтаётган кўёш нурлари тўйинган ердан кумушсимон буғларни сиқиб чиқара бошлади. Борлиқни нам димлик тутди. Ювилган дарахтларнинг баргларига илинган томчилар марвариддай товланарди.

Вақт ҳали эрта эди. Розиқжон акациялар шохи нақ ергача эгилган йўлакдан шошилмай ишхона томон юрди. У уйқусираган кўзларини зўрға очар, дам-бадам эснаб кўярди. Ишхонаси жойлашган кўримсизгина, чоғроқ бино эшигига етгач, бир зум тўхтаб қолди. Сўнгра истамайгина эшикни очди. Ишхонада ҳали ҳеч ким йўқ, фақат фаррош хотин коридорни юваётган эди. Розиқжон хонасига кирди-да, нима қиларини билмай атрофга анграйиб уёқдан буёққа юрди. Икки кўлини олдинга чўзиб уч-тўрт марта ўтириб турди, яна бир иеча машқ бажарди. Уйқуси сал тарқаганга ўхшади. Маза қилиб керишаркан жойига ўтди ва стол тортмасидан муқоваси титилиб тупроқ тусига кирган «Граф Монте Кристо»ни олди. Буклаб кўйилган жойини очиб ўқий бошлади.

Орадан анча вақт ўтгач, коридорда дупир-дупир қадам товушлари эшитилди. Турсунали кириб келди.

- О-о, илғорларга саломлар! — деди у куришишга кўл чўзаркан.

- Салом. Мен доим шунақа эрта келаман, — кулди Розиқжон. — Фақат озгина ўтириб яна чиқиб кетаман-да.

- Қойил, — дея илжайди Турсунали ва тортмасидан нимадир қидира бошлади.

Розиқжон китобни ёпти, бир четда тахлоғлик ведомостларни ёнига тортди. Тез-тез алланималарни ёза бошлади. Аммо бу узоқ давом этмади, кўзини қоғоздан олиб деразага тикдию ўрнидан турди. Қаршисида музей биноси бўлиб, бинонинг қоқ белидан айланасига йўлак қилинган, йўлакнинг кўча томондаги чети бир қулочча баландликда девор билан тўсилган эди. Бир қиз билан йигит девор ортига туриб олиб ялаб-юлқашардилар. Уларни кўчадан ўтаётганлар кўролмас, лекин Розиқжонларнинг ишхонасидан қараган кишига ҳудди кафтдагидай эди.

- Турсунали, наҳорга текин томоша кўрмайсизми? — деди Розиқжон.

- Қанақа томоша? — Турсунали деразага бўй чўзди.

- Буёққа келинг, ана.

Турсунали дераза ёнига келди ва кулиб юборди.

- Кўзини юмиб олиб, бизни ҳеч ким кўрмайпти, деганга ўхшайди.

Оҳ-Оҳ! — ҳитоб қилди Розиқжон ютиниб.

Ошиқ-маъшуклар бегона нигоҳни ҳис қилгандай аста-секин ғойиб бўлишди. Розиқжон зерикиш ва аллақандай соғинч билан узоқларга боқди. Осмонда ёмғирдан кейинги кумушсимон, пахмоқ булутлар сузиб юрар, бошқа пайтларда унча кўзга ташланмайдиган қорли тоғ чўққилари яқинлашиб қолгандай, ярқираб кўринарди. Розиқжоннинг юзига муздай нам ҳаво урилиб энтиктирди. У пешанасини тириштирганча девордаги соатга кўз ташлади.

- Вой, имиллашини-ей! — деди хуноб бўлиб.

- Нима? — сўради Турсунали.

- Соатни айтаман-да. Қачон кеч бўладию! Уф! Шу, ўтиролмайдиган касалга йўлиқдим шекилли?

- Нега?

- Э, одамни хадеб тергайвергандан кейин... Қовоқаридай бошинг устида айланиб ғўнғиллайверади-ғўнғиллайверади. Қўлинг билан қўримокчи бўласан, бари бир кутила олмайсан. Шартта ғижимлаб ташлай десанг, қўлингни чақади. Жонимдан тўйиб кетдим. Буйруқ бериш осон деб буюравераркан. Э-э!

- Юракни сал кенгроқ қилиш керак, — юпатди Турсунали. — Ҳаммаси ўтиб кетади. Салим Соиповичнинг гапига киринг. Вазифаси буюриш бўлгандан кейин нима қилсин.

Розиқжон жим туриб қолди, қўлидаги сигарет кулини қоқиб туширди ва лабига қистириб бир-икки сўрди. Учиб қолган экан, гугурт чақди. Оғзидан чиққан кўкиш тутунни ҳайдар экан, деди:

- Бошимни олиб бирор ёққа кетиворгим келяпти. Лекин «Қовоқари»ни кўргани кўзим қолмади.

- Ўзга жойни қилмагин орзу, ҳар ерда бор тошу торозу, деган гап бор.

- Ҳамма бошлиқ ҳам Салим Соиповичдай эмас-да. Буни қаранг, бақиргани-бақирган, югургани-югурган. Кечаси, ишқилиб ишдан кеч қолмайин-да, деган ўйдан уйкум қочади. Тоғларга чиқиб кетгим келяпти, — Розиқжон бирдан жонланиб кетди. — Оҳ, тоза ҳаво, арчазор, кўм-кўк ўтлар, гуллар! Қўй-қўзилар ёйилиб ўтлаб юришибди. Чўпоннинг «Қуре-қуре!» деган овози эшитилади. Баланд чўққига чиқиволиб «Чўли ироқ»ни бошлаймай!.. Фу-фу-фу... — У берилиб хуштакда куй чала бошлади.

- Ҳо, жуфт бўлсин! — деган кесатикли товуш эшитилди, бирдан ва хонага ўрдақдай лапанглаб Олимов кириб келди. — Салим Соипович бекорга хафа бўлмайдилар-да, Розиқжон. Ахир кабинетда хуштак чалиб ўтиришингиз чатақ-да...

Розиқжоннинг ранги қув оқарди. Бармоқлари титрай бошлади. Бир зум Олимовга еб қўйгудай тикилиб қолди.

- Энди... Энди сиз бормидингиз?! — бақирди сўнг қақшаб. — Буйруқ беришга бошқа одам топинг! Ўйинчоғингиз эмасман! Ким зерикиб қолса, менга танбеҳ беришга келади. Менга захрини сочиб ўзининг умрини узайтиради! Нима!.. — Розиқжон муштларини қисганча сапчиб ўрнидан турди.

Олимов шошиб қолди. Қўли билан юзини пана қилганча ортига тисланди. Ўзининг оёғига ўзи қоқилиб кетди.

- Ҳай-хай, ука! Сизга нима бўлди, ука? Ўзингизни босинг, ховрингиздан тушинг! Ука-ука! — деди у дудукланиб.

- Мана бундоқ бўлдим! — Розиқжон томогига қўлини ниқтади. — Тўйиб кетдим! Қўясизларми, йўқми? Қачон қарасанг — Мусурмонқулов, қачон қарасанг — Мусурмонқулов!

- Гапирсак, сизнинг фойдангизни кўзлаб гапирамиз. Одам бўлсин деймиз. Шунга айбдор бўлдикми энди? — тилёяламаликка ўтди Олимов.

- Насиҳатингизни пишириб енг! Мен тўйдим, кўнглимга урди. Кекирсам оғзимдан насихатларингиз сасиб чиқяпти.

- Бўпти-бўпти, — Олимов калта, бўлиқ қўлларини хўқача қорни устига қўйганча бошини қийшайтириб чиқиб кетди.

Розиқжон столга мук тушди-да, индамай қолди. Кейин сигарет тутунидан кўзларини қисганча ғазаб билан ведомостларни тўлдира бошлади.

- Қўйинг, Розиқжон, хафа бўлманг, — уни юпатмоқчи бўлди Турсунали. — Нимасини айтасиз. Асабни асраш керак. Эҳ, замон-замон! Ҳамма асабийлашиб кетяпти. Э-э, келинг, бояги гапларни давом эттиринг. Маза қилаётгандим. Тоғлар, ўрмонлар, дарёлар!.. Дам олиш кунлари шунақа жойларга чиқиб туриш керак ўзи. Биз бўлсак хонадан келиб хонага қамаламиз. Албатта, асаб бузилади-да.

- Бемаънилик, — деди Розикжон қоғоздан кўзини узмай.

- Ўзи ҳаммада ҳам бир-бир шундай хол бўлади. Янги ишга келганимда роса тер тўкдим. Орадан ярим йилдан ортиқроқ в акт ўтгач шаштим анча пасайди. Секин-аста вазифамдан кўнглим совий бошлади. Ишга бўйнидан боғланган итдай судралиб келадиган бўлиб қолдим. Касб танлашда янглишибман-да, деган фикрга ҳам бордим. Йўқ, ўткинчи ҳиссиёт экан. Кейинчалик кўникиб кетдим. Ҳозир ўзимни касбимсиз, ишхонасиз тасаввур қилолмайман.

- Салим Соиловичсиз ҳам тасаввур қилолмасангиз керак, — пўнғиллади Розикжон.

Турсунали кесатикқа эътибор бермади.

- Унга ҳам кўникасиз.

- Ҳеч қачон, — Розикжон телефон китобини олди. Китоб ярим йилча бурун чиққан бўлишига қарамай муқовасида тирноқча бўш жой қолмаган, исм, фамилия, номер ва маъносиз ажи-бужи чизиқлар билан тўлиб кетганди.

Эшик очилиб секретарь қиз Халимахон кўринди.

- Розикжон ака, сизни шеф сўраянтилар, — деди у.

- Оббо, Олимов чакқандир-да, — дея ўрнидан қўзғалди Розикжон.

- Олимов ўша ерда, — тасдиқлади Халимахон.

Турсунали Розикжонга тайинлади:

- Ўзингизни босиб гаплашинг. Қизишишдан фойда йўқ. Айбдорман денг, узр сўранг. Сиздан ҳеч нарсаси кетмайди.

- Э-э, осмон қўлида бўлса, ташлаб юборсин, — деди Розикжон чиқиб кетаркан.

Бошлиқнинг кабинетида Олимов Салим Соилович билан иякни иякка тираб олиб суҳбатлашмоқда эдилар. Олимов Розикжоннинг олдида бошлиққа яқинлигини кўрсатиб қўйиш учун атайлаб гурунгни давом этдирди.

- Шунақа, Салим Соилович ака, сиз айтгандай боролмабди. Кўрққан, ҳа, кўрққан, хи-хи-хи. Бир нарсани билмасангиз гапирмайсиз-да, акагинам, хи-хи-хи, — Олимов ўзини зўрлаб ҳингиллади.

- Бўпти, майли, — деди Салим Соилович босиқ. — Ҳа, келдингизми, Розикжон? Ўтиринг, яқинроқ, мана буёққа.

Розикжон кўрсатилган жойга ўтирди. Олимов унга «Ҳозир онангни кўрасан» дегандай ишшайиб қўйди. Аммо Салим Соилович мулойим гап бошлади:

- Қалай, ишларингиз тузикми? Келин яхши юрибдиларми? Би-ир юракдан гаплашиб олсак деб чақиртиргандим. Анча чарчабсиз шекилли?

Бундай муомалани кутмаган Олимовнинг ранги бўзарди. Уят иш устида қўлга тушган боладай каловланиб тебраниди. Сўнгра ўрнидан турди.

- Менга руҳсатми, Салим Соилович ака? — сўради таъзим билан.

- Ҳа, майли-майли, — деди Салим Соилович ва Олимов орқасига қарай-қарай чиқиб кетгач, Розикжонга ўтирилди. — Олимов хафа бўлиб кирди. Ўшқириворибсиз. Менингча, яхши эмас. Ёши катта одам. Уйда тинчликми ўзи?

- Тинчлик, — деди Розикжон безрайиб.

Бошлиқ қўлларини чалкаштирганча бирпас жим қолди, сўнгра ўрнидан турди-да, Розикжоннинг қаршисига келиб ўтирди.

- Отпускани қаерда ўтказдингиз?

- Уйда.

- Жуда чатоқ бўпти. Отпуска бир йилда бир марта берилади. Ундан унумли фойдаланиш керак. Баҳаво жойларга бориб дам олиш лозим. Асаби бузуқ одам бошқаникини бузади, бошқаси яна бўлагиникини. Шундай қилиб, касал

кўпаяверади. Мен ҳам касалман. Илгари сира соғлигимдан шикоят қилмасдим. Асаби бузуқлар меникини ҳам бузишди. Энди билсам, ҳамма касаллик асабга боғлиқ экан. Қон босимим ошиб кетган. Сал ҳаяжонлансам, ўзимни кўярга жой тополмай қоламан. Агар ҳар бир коллектив аъзоси яқдиллик билан, онгли равишда ишласа эди, ҳеч ким қийналмас, ҳеч кимнинг асаби бузилмасди. Топшириқлар маромида бажарилаверарди. Мен ҳам бошқаларга ўхшаш одамман. Жанжални ёмон кўраман. Лекин нима қилай? Шунини тушунмаяпсиз-да, Розикжон. Кўлингиздан келмайдиган нарсани талаб қилаётганим йўқ, шундайми?

- Тўғри, — деди Розикжон бош ирғаб. Бироқ унинг юзида «Тўлқиликка ўтди» деган ифода балқиб турарди.

- Ҳар куни талашиб-тортишаверишга асабим дош беролмайди. Индамай десам, иш ўлда-жўлда ётибди. Мендан ҳам талаб қилишади. Тўғриси айтсам, сиздан кўра менга қийинроқ, оғирроқ. Мен икки ўт орасидаман. Сизларга бақирсам ёмон кўрасизлар, бақирмасам... Ё нотуррими? Мана, сиз мени жинингиздан баттар ёмон кўрасиз, овозсиз милтиғингиз бўлсаю шартта отиб ташласангиз. Шундай эмасми? — Салим Соилович Розикжонга тикилди.

- И...йўқ, унақа эмас! — Розикжон шошиб қолди.

- Тан олаверинг, тушунаман. Менинг ўрнимда бўлсангиз эди! Агар сизни ишдан бўшатсак, иш тўхтаб қолмайди. Менсиз ҳам, сизсиз ҳам юриб келган, бундан буён ҳам юраверади. Бўшатишдан осони йўқ. Ариза ёзасиз «Ўз хоҳишим билан» деб, имзо чекаман, тамом. Аммо бир умр мендан хафа бўлиб юрасиз. Гўёки ҳаммасига мен айбдордай. Ё тавба, ҳеч ким ўзини гуноҳкор ҳисобламас экан-да, уф! — Салим Соилович Розикжонга чой қуйиб узатди. — Мана, чой ичинг.

- Раҳмат, ҳозир сув ичгандим.

- Пивомасми, ҳа-ҳа-ҳа! — бошлиқ бирдан кулиб юборди. — Орамизда қолсину, Розикжон, лекин бир томондан сизга ҳавас қиламан. Эҳ, тушунолсангиз эди! Йўқ, бу ҳис сизга ҳали бегона! Ҳм-м, майли, Розикжон, яна бир ўйлаб кўрарсиз... Айтгандай, райпланга ҳисобот тайёрлашимиз керак эди-а? Ўн кун бўлдим топширганимга? Ҳали ҳам тайёр эмас. Аслида ярим кунлик иш. Ярим кун қимирламай ўтириб ишласангиз, олам гулистон. Тўрт марта кўнғироқ қилишди. - Бупти, боринг энди. Менингча, ҳамма гапни гапирдим, — Салим Соилович ҳорғин кўзлари билан Розикжонни кузатиб қолди.

Розикжон хонасига кираркан, Турсунали ҳар доимгидай:

- Ҳа, нима гап? — дея қарши олди.

Розикжон индамай жойига ўтираркан қўли ручкага югурди, лекин стол устида ётган сигарет қутисини ёнига тортди.

- Айтганимдай, Олимов чақибди, — секин жавоб берди кейин.

- Жуда узоқ қолиб кетдингиз?

- Салим Соилович бу ерга келгунча лектор бўлиб ишлаган экан, бир пара лекция ўқиди.

- Қаттиқ гапирмадимми?

- Йўқ, бу гал тактика ўзгарди. Алдамоқчидайми нима бало? Шу, ҳамма ўзини доно, бошқаларни эса ёш бола деб ўйлашади-да. Лекин бир нарсага тушунолмадим. Биласизми, баъзи жиҳатдан сизга ҳавас қиламан, дед и.

- Бу билан нима демоқчийкин?

- Қайдам? Э-э, алдамоқчидир-да. Уф-ф, билмадим. Ўзингиз ўйланг, Турсунали, тартибни бузиб нима қилибман? Кўзи мени кўради доим. Бир ёмонотликка чиқмагин экан...

- Нимасини айтасиз...

- Майли кўрамиз, — Розикжон кўл силтаб ишга киришиб кетди. Анчагина зўр бериб ишлади. Қоғоз керак бўлиб қолгандагина бош кўтарди ва ўрнидан туриб шкаф устидаги қоғозни келтирди. Яна ишни давом этдирди. Лекин бирдан ручкасини стол устига шарақлатиб ташлади, стул суянчиғига белини тираб керишди, бармоқларини чалкаштириб қарсиллатди.

Шу пайт телефон жиринглади. Трубкани кўтарган Розикжон қувониб кетди.

- Э, бормисан, Одил? Мунча юз сўмлик пулдай кўринмай кетдинг? Ие, шунақами? Ишдан гапирма, дўстим. «Қовоқари» кўшиғини тинглаб юрибмиз. Бугун тагин пўстагимни қоқди. Йўқ, бу гал чакмади. Шу, ҳар доимги-да. Тартиб-интизом, вақтида кел, вақтида кет. «Бошлиқ» деса кўнглим айнийдиган бўлди ўзиям... Менми? Э-э, агар мен бошлиқ бўлиб қолсам!.. Ҳа-ха-ха-ха! Сейфимга ароқ тўлдириб кўярдим. Келиб қолсанг олдинга «дўқ» эткизиб-а... Қаёққа? Кафенинг ёнидами? Бўпти, қанот чиқариб учаман! — Розикжон трубкани қўйди-да, шошилиб ташқарига йўналди. — Турсунали, мен шу ердаман-а?

- Хўп, — деди Турсунали истар-истамас.

Пиводан бошланган улфатчилик ароқ, ундан кейин мусаллас билан тугади. Улфатлар фаррош хотин супурги ўқталиб қувгачгина кафедан чиқишди. Кўчада анча валақлашиб туришди. Хайрлашганларида эса трамвай, троллейбус ҳаракати деярли тўхтаган эди. Розикжон сув сепадиган машинада зўрға уйига етиб олди.

Атроф жим-жит, гўё ҳеч ким яшамайдигандай. Фақат дайди кучукларгина ажинадай липиллаб у ёқдан, буёққа ўтиб қолишади. Кўкда эринибгина ой сузади. Розикжон уйига киргиси келмай ой нуридан оқ-сарғиш тусга кирган осмон ва ғуж-ғуж юлдузларни бирпас томоша қилиб турди. Лекин ноилож кўрқа-писа дарвозадаги кўнғироқ тугмачасини босди. Кўп ўтмай дарвоза ортида шипиллаган қадам товушлари эшитилди. Сўнг дарвоза очилиб ички кўйлақда, сочлари тузгиган хотини Манзурахон кўринди. У эрига бошдан оёқ тикилди, ранги ғазабдан бузарди.

- Ҳа, қаерларда саккиллаб юрибсиз? Йўқолинг, нас босиб келган жойингизга! Эр эмас, қаро ер бу! Жонимнинг азоби! — кичқирди у тўсатдан ва дарвоза эшикчасини тарақлатиб ёпти. Аммо қулфлашга улгурмади, Розикжон куч билан очиб юборди.

Манзура ошхонага қараб югурди ва кўлига ўқлоғни олди-да, қиличдай ўйнатиб эри томон кела бошлади. Мана, қилич Розикжоннинг боши устида! Розикжон жон ҳолатда атрофга аланглаб кострюлканинг копқоғини кўриб қолди. Ўша ёққа ўзини отди. «Қилич» Розикжоннинг бошига эмас, ўз вақтида тутилган «қалқон»га жаранглаб урилди. Манзура гоҳ тикка, гоҳ у ёнидан, гоҳ бу ёнидан ҳужум қилиб келар, аммо «қилич» доим «қалқон»га уриларди. У кўринишдан лўмбиллаган, кўпол аёл бўлса-да, жаҳли чиқса нақ қоплонга айланар эди. Розикжон қараса, бўлмайдиган, шартта ҳужумга ўтди. Манзура «қилич»ни ташлаб телефонга югурди.

- Хў, телефонга тегма! — бақирди Розикжон. — Нима, ўз эрингни милицияга топширмакчимисан?

- Ҳозир кўрасан! — деди Манзура тишларини қисиб.

- Хў, нақ пачақлаб ташлайман!

- Кўрқадиган аҳмоқ йўқ, хотинбоз! Хотинбозликни кўрсатиб кўяман! Ало, ало...

Розикжон хотинининг кўлидан телефони тортди олди.

- Май ли, мен кетдим, — деди кейин ҳансираб.

- Қаёққа?

- Қаёққа бўларди, келган жойимга, — Розикжон дарвоза томон юрди. Дарвоза тагига етгач, орқага қайтди. Чунки шу пайтда очик мазорга борармиди? — Хайр. - деди хотинига.

- Хайр, — пинагини бузмай жавоб берди Манзура.

Розикжон имиллаб дарвоза эшикчасини очди-да, ортига ўгирилди.

- Мен кетдим.

Манзура жавоб бермади, Розикжон тагин унинг ёнига келди.

- Хайр, — хотинининг қўлини сиқди-да, чиқиб кетди. Бироқ яна қайтди. — Гугурт оливолай.

Манзура индамай утираверди.

- Билиб қўй, уй акангники бўлади! — кўксига қўлини ниқтади Розикжон.

- Бўлмаган гап! Уй меники! — вариллади Манзура.

- Меники! Бу уйни қургунча елкамининг яғири чиқиб кетган.

- О-о, мен қараб ўтирибман-да?! Ярмага хизматим синган. Келганимда чордевор бўлиб ётувди.

- Кўп ғиншима! Кўтар кўч-кўлонингни!

- Кўтариб бўпман! Уйнинг ярми меники! — Манзура югуриб ҳовлига чиқди ва бурчакка тахлаб қўйилган тахталардан девор қила бошлади.

- Бўпти, бир эрсиз яшаб кўр-чи! — Розикжон ҳам девор кўришга киришиб кетди.

Улар «Мана сенга-мана сенга!» дея зўр бериб ишлади. Бирпасда девор битди. Меҳмонхона ва равон Розикжонга, ётоқхона, ошхона, водопровод, дарвоза Манзура томонга ўтди.

- Эҳ, бир маза қилай энди! Олдинроқ ҳаёлимга келмабди-я шу, — деб қўйди Розикжон меҳмонхонага кириб кетаркан. — Хў-ўш, аввал бирор нарса тамадди қилиш керак. Қорнимда аччиқ, шўр нарсалардан бошқа ҳеч бало йўқ. Ие, човгум қани экан? — у човгумни қидира бошлади, аммо тополмади. Ровондаги пақирни кўриб қолди. — Чой қайнатиш учун камбағалга пақир ҳам бўлаверади, — дея ғудранди.

Розикжон пақирни кўтариб сувга чикди. Аммо водопровод хотини томонда қолган экан. Бир оз каловланиб турди-да, кўчадан сув олиб келмоқчи бўлди. Бироқ дарвоза йўқ эди. Атрофга аланглаб нарвонга кўзи тушди. Нарвонни деворга тираб деворга чиқа бошлади. Нарвоннинг ярмига етгач, қўлини чўзиб пақирни девор устига қўйди. Бахтсизликни қаранг-ки, девор устига қадам босиши билан пақир ҳовли томонга тушиб кетди. Розикжон ғудраниб сўкинганича, ортга қайтди ва пақирни қўлида кўтариб, буйнига осиб кўрди, ноқулай кўринди, бошига рицарлардай кийиб олди-да нарвондан кўтарилди. Девор устига чикқач, кўчага тушиш масаласи кўндаланг турарди. Розикжон бунинг ҳам йўлини топди. Ўт ўчирувчиларга ўхшаб нарвонни тортди ва кўча тарафга қўйди. Кўчадаги водопроводдан сув олиб ўша йўл билан хонага қайтди.

- Оббо, газ плита нариги ёқда-ку! — дея ёнига шاپиллатиб урди. Кейин равонга чикди. Михда электр чойқайнатгич осиглиқ турарди. — Мана, бу бошқа гап,— Розикжон пақирга чой қайнатгични солиб токка улади. — Энди нима қилиш керак? — у хонани айлана бошлади.— Қуруқ чой бормикин? Йўқ. Нон-чи? Йўқ. Қанд, пиёла — йўқ. Хў-ўш, демак чой ичиб бўлмас экан. — Розикжон равондаги холодильникни очди. — Ие, гўшт- ку! Ёмон эмас. Гўшт қайнатиб еймиз.

Розикжон ҳамма гўштни пақирга солди ва диванга ёнбошлаб радио тинглай бошлади. Бир оздан кейин пақирга қўлини тикиб гўштни олмоқчи бўлдию, қаттиқ

титраб кетди, ток урган эди. Гудраниб токни узди ва гўштни олиб тишлаб кўрди. Ҳали хом экан, афти буришганча жойига солди. Чойқайнатгични токка улади-да, қайтиб диванга ётди.

Гўштни иккинчи бор татиб кўрганда пишган экан. Гўштни ёввойи одамларга ўхшаб ғажий кетди. «Ҳмм, ҳали унга кўрсатаман!» дерди гўштни ҳар тишлаганда.

Розиқжон гўштни еб бўлгач, оғир харсиллаб хонани айлана бошлади. Унинг кўзлари олайган, нима бўлаётганига хайрон эди. Қаттиқ чанқади, ўзини у ёқдан бу ёққа отди. Сув тополмагач, пақирда колган сувдан ичди. Сўнгра бирдан қорнини чангаллаганча ҳовлига отилди. Бироқ ўзи қурган тахта деворга пешанаси тарақлаб урилди. Инграганча амаллаб деворга нарвон қўйиб олди ва кўчага сакраб тушди-да, югуриб кетди.

Кўзлари киртайиб, ранги оқарган Розиқжон ишхонага кириб борганда деворга осифлиқ соат миллари ўн иккига яқинлашган эди. У ҳеч кимнинг кўзига ташланмасликка ҳаракат қилиб писганча хонасига кириб олди.

- Ие, ҳа, Розиқжон? Тинчликми ўзи? — ҳовлиқиб қарши олди Турсунали.
 - Тинчлик, бир оз тобим қочди, — жавоб берди Розиқжон истамайгина.
 - Нима қилди? Ё ҳурмачадан ошиб-тошиб кетдимиз? — жилмайди Турсунали.
- Шу ичкилик қурғур жа ёмон нарс-да ўзи. Эҳтиёт бўлиш керак.
- Ичкиликдан эмас, кўп гўшт еб бўкиб қолибман.

Турсунали тушунмагандай елка қисди. Розиқжоннинг эса юраги сиқилар, ҳеч кимга кўринмасликни шу қадар истар эди-ки... Лекин ноилож столнинг тагига кириб кетгудай бўлиб ўтирарди. Хонага Рустам исмли хўппа семиз ҳамкасблари кириб келди.

- Розиқчик, Розиқчик! — дея кўришгани қўл узатди у. — Ие, мунча рангингиз синикиб кетибди? Крематориядан чиққанга ўхшайсиз-а! Ё кеча... Ахир ўзингиз «отавермай» бизни ҳам чақирсангиз бўлмасмиди. Ёрдамлашиворардик. Дўстингиз учун заҳар ют, деган гап бор. Оббо сиз-ей!

- Арақдан эмас, кўп гўшт еб бўкиб қолдим, — пўнғиллади Розиқжон.
- Ие, гўштни ҳам арақсиз еб бўладими? Шунақа қилиб одам касалга чалинади-да...

- Ҳа, айтгандай, Розиқжон, сизни шеф сўровди, — деди Турсунали. — Нақ ёдимдан кўтарилаёзибди-я!

Розиқжоннинг юраги «шув» этди. Бир ҳаммасига қўл силтаб шартта қочивормоқчи бўлди. Лекин бўйнидан боғланган итдай тихирлик билан коридорга қараб судралди. Коридорда сигарет тутатиб турган Омон учраб қолди. Омон сўйлоқ тишларини кўрсатиб иршайди.

- Тушунарли-тушунарли, — деди кўришаётиб. — Бош оғрияптими? Заҳарни заҳар кесади. Яна юз грамм отивориш керак.

- Э, бош оғригани йўқ, кўп гўшт еб бўкиб қолибман, — эътироз билдирди Розиқжон.

- Закускаси зўр бўлган экан-да, — Омон қиҳ-қиҳлаб кулди.

- Ҳа, бўпти, — Розиқжон қўл силтаб кета бошлади. Яна бир ҳамкасбига дуч келди. — Роса ичиб касалга чалиндим, рангимни қаранг, — деди у билан саломлашиш ўрнига.

- Ростданми? — хайрон бўлди ҳамкасби. — Кўп гўшт еб бўкиб қопти деб эшитувдим.

- Ёлғон, молдай ичганман.

Розикжон юрагини ховучлаганча бошлиқ хузурига кириб борди. Эшикдан уч кадамча ўтиб қўл қовуштириб турди. Салим Соипович секин бошини кўтарди, бурнига қўндирилган кузойнаги устидан ўқрайиб қаради-да, бир тутамгина сочини бармоқлари билан таради. Тамшаниб лабини чапиллатди ва кўзини хаёлчан шипга тикди.

- Хў-ўш, Розикжон, «Гапни гапир укқанга...» деганлари шу экан-да! — деди сўнг у томдан тараша тушгандай. — Ўзи, терингиз филнинг терисидан ҳам қалин экан. Уч марта сўратдима-а! Соат неча бўлди? Ишга қачон келдингиз?

- Туўққиздан ошганда, — секин жавоб берди Розикжон.

- Неччида? Тўққиздан тўққиз соат ўтса ҳам тўққиздан ошган бўлади. Ўқиган, тушунган одамсиз. Ахир, тўлиқ иш куни учун ҳақ оласиз. Виждон бўлиши керак-да одамда сал-пал. Уялинг, Мусурмонкулов. Мана, масалан, мен саккиз яримда келганман. Ҳеч ким мажбур қилгани йўқ. Бир марта, икки марта гаплашмадик бу ҳақда. Ҳар куни, ҳар куни-я!

- Транспорт... — дея минғирлади Розикжон пешанаси тиришиб.

- Бошқалар-чи? Уларни махсус машина олиб келадими? Нима қипти транспортга? — Салим Соипович ўрнидан туриб кетди. Розикжонга қаттиқ тикилди, ёрқин нур тушгандай кўзларини қисди. — Шунча гап сариқ чақалик наф бермаяпти. Ўз билганингиздан қолмайсиз-а! Ҳар куни чақириб олиб ваъз айтишга кимнинг тоқати бор. Лекин шунга мажбур қиляпсиз! Бу ер менинг томорқам эмас, давлат идораси. Вой, товба-ей, такасалтангликдан нима фойда чиқади-а? Уйласангиз-чи! — бошлиқ пешанасидаги терни артди. — Эҳ, сиз билан қандай гаплашишга ҳам ҳайронман. Қаттиқ жазолай десам, бир коллективнинг аъзосимиз, эртага тагин кўз кўзга тушади. Уф-ф! Бўпти, Мусурмонкулов, ҳам раҳбарлик, ҳам акалик гапим шу. Бир ўйлаб танингизга сингдириб кўринг. Боринг, — Салим Соипович ҳорғин ўзини стулга ташлади.

Розикжон шапалоқ егандай эшикка қараб отилди. Шалвираганча хонасига кириб ўтирди ва ҳафсаласизлик билан аллақандай қоғозларни тита бошлади. Турсунали унга бирпас ҳайрон қараб турди-да, сўради:

- Ҳа, нима деди?

- Ким? Э-э, «Қовоқари»ми? Нима дерди, — қўл силтади Розикжон. — чой дамлаган экан, бирга чой ичдик.

- Кейинги пайтларда Салим Соиповичнинг томоғидан сизсиз чой ўтмайдиган бўлиб қолдими-а? — кулди Турсунали.

- Шундай, — Розикжон ишини давом эттираверди.

Икковлари бир оз юмуш билан машғул бўлдилар.

Розикжоннинг юраги сиқила бошлади. Сигарет тутатди.

- Бошлиқларга ҳам ҳайронсан, — деди шипга қараб тутун пуфларкан.

- Нега? — сўради Турсунали столдан бош кўтариб.

- Иш вақти соат тўққиздан бошланадию, саккиз яримдан келиволади. Тушда келса, биров уришармиди, тавба! Эҳ, мен бошлиқ бўлиб қолсам ўзим билардим.

- Нимасини айтасиз...

- Хўжайин йуқ, эрталаб машина олиб келади, кечқурун элтиб қўяди. Маза-да! Салим Соиповичга қойил эмасман. Ҳа, ходимларга бир кўриниб қўйиб кейин ялло қилиб юрмайдими. Унинг ўрнида ҳозир пивохонада маза қилиб пиво симираётган бўлардим. «Қовоқари»нинг нина ютган итдай озиб-тўзиб кетганини қаранг, эҳ! — Розикжон қўлларини бир-бирига ишқади.

- Шунақа деймизу, унинг ҳам хўжайини йўқ эмас, — секин эътироз билдирди Турсунали.

- Тўғри, лекин эртадан кечгача кузатиб ўтирибдими? Секретарига иш билан кетдим деб жўнаб қолиши мумкин. Унинг ўрнига кунда мажлис, кунда мажлис...

- Э-э, нимасини айтасиз, — деди Турсунали ва ўрнидан туриб шкафни титкилай бошлади.

Шу пайт хонага Омон кирди.

- Турсунали қани? — сўради у дафъатан. — Кўрсам, анжирдай эзиб ташлайман! Мушук боладай ғижимлаб деразадан улоқтираман! Қани?!

Турсуналини шкаф эшиги пана қилиб тургани учун Омон уни кўрмади.

- Ана, — дея боши билан имлади Розикжон бепарво.

Омон довдираб қолди.

- Ие-ие, шу ердасиз?.. Бир зиёрат қилиб қўяй дедим, — жилпанглади у Турсуналига.

- Анжирдай эзиб ташланг, — деди Турсунали Омон билан кўришаркан. — Розикжон, деразани очиворинг, мушук боладай улоқтирсин. Аммо эшакнинг оғзидан чўп олмаган мендай беозорнинг айби нима экан?

- Ҳазил-ҳазил, кўнглингизга олманг, — деди Омон хижолат бўлиб.

- Қўйсаларинг-чи машмашани, — орага тушди Розикжон. — Келинлар латифа айтиб бераман. Юсуфжон қизиқнинг бир тоғлик ошнаси бор экан. Ўша тўй қилибди. Юсуфжон қизиқни ҳам тўйга айтиб кетибди. Тўйда уни ҳурмат-эҳтиром билан кутиб олишибди. Буни кўрган қишлоқнинг «Мана мен» деб кўкрак кериб юрганлари ҳайрон бўлишибди ва кимлигини сўрашибди. — «Юсуфжон қизиқ шу-да», — жавоб берибди тўйбоши. — «Бир беллашсакмикин Юсуфжон қизингиз билан? Лақаби нима?» — «Э, лақаби жуда сизлар беллашадиган — ит».

Шундай қилиб, Юсуфжон қизиқни бир эзиб қўядиган бўлишибди. Ўтовга кириб ўтиришганда мезбонлардан бири Юсуфжон қизиққа гап қотибди. — «Меҳмон, шу, итлар ҳар болалаганда нечтадан туради?» Юсуфжон қизиқ гап нимадалигини дарров фаҳмлабдию, пинагини бузмай «Беш-олтитадан туради» деб жавоб берибди. — «Йўқ, гапингизга ишониш қийин. Нега бўлмаса шаҳарда ит кам?» Мезбонлар Юсуфжон қизиқнинг шаҳарданлигига ишора қилаётган эканлар. — «Шаҳарда ит камлиги тўғри, — дебди Юсуфжон қизиқ, — чунки ўша туғилган беш-олтита кучукдан битта энг яхшиси шаҳарда қолади, қолганлари тоққа чиқиб кетади».

Хонани қаҳқаҳа тутди. Уччовлари роса хоҳолашди.

- Ҳа... — Розикжоннинг гапи бўғзида қолди. Бирдан эшик очилиб, Салим Соиповичнинг чувак юзи кўринди.

Сўрнайникига ўхшаш овози билан ҳиҳилаётган Омоннинг оғзи қийшайганча қотди. Турсунали эса нақ столнинг тагига кириб кетмоқчидай ҳаракат қила бошлади. Розикжоннинг юзини безаб турган мулойим, лекин ҳийла айёрона табассум бир зумда учиб совуқ тус олди.

- Нима, чойхонами бу ер?! — захрини сочди бошлиқ. — «Ваҳа-ваҳа»ларинг бутун коридорни тутиб кетяпти. Ишии ким қилади, ким? Зиғирча инсоф бўлиши керак-да одамда! Ахир, кап-катта кишисизлар-а! Вой, товба, қандай гаплашиш керак ўзи сизлар билан?!. — У сал бўшашди. — Ишласаларинг мен учун ишламайсизлар. Ҳамманинг ҳам чақчақлашиб ўтиргиси, латифабозлик қилгиси келади. Аммо хизматчи? Ишни қотириб қўйиб ўйин-кулгига ўтилса бошқа гап эди.

- Кечирасиз, Салим Соипович, туш лик вақти бўлгани учун... — гўлдиради Омон кўзларини мултиратиб.

- Сиз ўзи бу хонада нима қилиб ўтирибсиз? — сўради бошлиқ

- Ҳа, шу, сигарет олгани чиқувдим.

- Фф-у! — Салим Соипович узун нафас чиқарди,— Қачон масъулиятни ҳис этадиган бўласизлар, ҳайронман? — деди кейин ва ташқарига йўналди.

- «Қовоқари»нинг кўшиғи қалай, ёқдими? — деди Розикжон унинг ортидан афтини бужмайтириб. — Латифаси-чи?..

Эртасига секретарь қиз хонама-хона юриб бошлик чақираётганини айтди. Розикжон ҳаммасига секретарь қиз айбдордай унга ўқрайиб қаради.

- Уф-ф, яна мажлис, яна мажлис! — тўтақди сўнг,— ўлиб бўлдим-ку!

- Э, нимасини айтасиз, — деди Турсунали ўрнидан кўзгаларкан. Қоғоз, қалам оливолмайсизми?

- Сўкишни ёзмаса ҳам эсда тураверади.

Ходимлар бир-бирларига манзират қила-қила бошликнинг кабинетига кириб боришди. Ҳамма одатдагидай мавқега қараб узун стол атрофидан жой олишди. Олимов ўзига ярашмаган эпчиллик билан деразани каттароқ очиб қўйди, графиндан гулларга сув қуйди. Шундан кейингина Салим Соиповичнинг ўнг биқинидан жой олди.

Бошлик ўқиб ўтирган аллақандай қоғозни тўрт буклаб чўнтагига тикди-да, ўрнидан турди.

- Ҳм-м, ўртоқлар, — деди у деразадан ташқарига тикилганча, — мен даволанишга кетяпман. Ҳозир ҳеч вақти эмасдию, лекин илож йўқ. Касал курғур айни кун қизиганда ҳуруж қилади. — Салим Соипович бу гал ҳамма кутгандай тартиб-интизом ҳақида бақириб-чақириб эмас, маслаҳатнома гапирарди. — Йўқлигимни билдирмассизлар деб ўйлайман.

- Албатта-албатта! — ҳитоб қилди Олимов нафаси бўғзига тикилгудай шоша-пиша.

- Раҳмат, ишонаман. Энди ишни бошқариб туриш учун бир кишини тайинлашимиз керак.

Олимовнинг кўзлари чакнаб кетди. «Иҳм-иҳм» дея ўтирган жойида бир-икки кимираб қўйди. Кейин ҳаммага мамнун қараб чикди. У сўзсиз ўзини тавсия қилинишига ишонар эди.

- Кимни тавсия этасизлар? — сўради Салим Соипович.

Ходимлардан анча вақтгача садо чиқмади. Олимов мўлтираганча Салим Соиповичнинг нигоҳини учратишга ҳаракат қилар, бироқ бошлик буни сезмас эди.

- Унда мен, — деди Салим Соипович кулимсираб, — Розикжон Мусурмонқуловни тавсия этаман.

Ўтирганлар бир қалқиб кетишди. Ҳамма бошликқа бакрайиб қараб қолган эди. Сўнгра хонани кулги овози тутди. Айниқса Олимовга худо берган эди. У юмшоқ бағбақаларини селкилатганича хингиллар, тобора Салим Соиповичнинг биқинига кириб борар эди. Розикжоннинг ранги аламдан бўзарди, йиртиб юборгудай алпозда ёқасини очди.

- Масҳара қилишга ҳаққингиз йўқ! — кичқирди ўрнидан сакраб туриб. — Бас қилинглар!

Кулги кучайди. Аммо Салим Соиповичнинг қиёфаси жиддий эди.

- Жим, ўртоқлар, жим! — қўлини кўтарди у. — Мен ҳазиллашаётганим йўқ. Розикжон ёш бола эмас. Анча йилдан буён ишляпти. Тажрибаси етарли. Ўйлайман-ки, бемалол уддалайди. Масалан, мендан қаери кам? Қаршилар борми?

Олимов шартта қўл кўтарди, бироқ ҳеч ким кўтармаганини кўргач, бошини қашлаб қўяқолди.

- Демак, гап шу, — давом этди бошлик. — Мен қайтгунимча ишни Розикжон бошқариб туради. Розикжонни гўёки мен деб фараз қилинлар, гапларига кулоқ солинлар. Мана, эшик билан сейфнинг калити. Ўртоқлар, сизларни шунинг учун чақиртурувдим. Раҳмат, ҳозирча хайр. — Ҳамма эшик томон йўналди. — Розикжон, сиз шошмай тулинг, — деди Салим Соипович.

- Йўқ-йўқ, эплай олмайман! — деди Розикжон жон-жаҳди билан. — Қўлимдан келмайди.

- Келади. Одам қилган ишни одам қилолади. «Юқори»дагиларга айтиб қўйганман. Сира чўчиманг... Бугун тушдан кейин учиб кетишим лозим. Шошиляпман. Тез-тез қўнғироқ қилиб тураман. Майли, Розикжон, сизга омад.

Салим Соипович эзгу иш қилгандай хушнуд жилмайганча Розикжоннинг қўлини қаттиқ қисди, илгакдан шляпасини олди-да, калласи билан яна бир хайрлашиб кабинетни тарк этди. Розикжон ҳайрон, ялпайганча ўтирарди. У ҳозир бошлиқнинг қайтиб кириб, «Ҳазиллашувдим» дейишини кутар, сўнгра ҳамкасбларининг ичаклари узилгудай кулгиларини ўйлар эди. Аммо бундай бўлмади. Анча ўтиргач, ўрнидан туриб коридорга чиқди ва хонасига кирди. Шалвираб ўзини стулга ташлади.

- Устимдан бир маза қилиб кулишмоқчи бўлса керак-а? — деди Турсуналига. — Ҳеч тушунолмапман.

- Э, нимасини айтасиз, — деди Турсунали таҳлам- таҳлам қоғозларга кўмилиб ўтираркан. — Лекин, менингча, Салим Соипович жиддий гапирди, ўлай агар. У ринга кимдир қолиши керак-ку ахир.

- Билмадим...

- Бир томондан ёшларга ғамхўрлик. Эплай олмайсан, деса, эплай олмай юраверади-да.

Эшик очилиб секретарь киз бош сукди.

Розикжон Мусурмонқулович, сизни телефонга чақиришяпти, — деди у сурмали киприкларини пирпиратиб. Кейин ҳеч ким қарамаётган бўлса ҳам очик ёқасини ёпишга ҳаракат қилди, калта этагини пастга тортиб қўйди.

Розикжон ҳовлиққанича бошлиқнинг кабинетига кирди ва трубкани олди.

- Ҳа-ҳа, Мусурмонқулов эшитади, — деди трубкага. — Шу ойникими? Ие, ҳозир ойнинг охири-я! Хўп бўлади, албатта. — Розикжон шошиб коридорга чиқди. Коридорда Омон билан бир ҳамкасби чақчақлашиб турарди. — Омон, биласанми, райижроқўмдан қўнғироқ қилишиб ойлик ҳисоботни сўрашди. Шунинг тезда тайёрлаш керак эди-да, — деди Розикжон ўнғайсизланиб.

- Хўп, хўжайин, — дея жавоб берди Омон ва шериги иккаласи шарақлаб кулиб юборишди.

Розикжон дув қизариб кетди. Кулгига қўшилмоқчи бўлдию, лекин ишшя олди холос. У кетишни ҳам, тураверишни ҳам билмас эди. Ўнғайсизликни секретарь киз бартараф қилди. У одатича ёқасини ёпмоқчидай ҳамманинг диққатини оппоқ кўксига жалб этди.

- Розик Мусурмонқулович, сизни райпландан сўрашяпти, — деди кейин.

Розикжон кабинетга қараб югурди. Омон билан шериги ортидан тиржайиб қолишди.

- Ало, эшитаман. Хўп бўлади. Бугунми? Майли-майли. Хайр, — Розикжон кабинетдан чиқиб бошқа бир хонага кирди. — Ҳей, Рустам, Салим Соипович сенга доклад тайёрлашни топширганмиди? Тайёрма? Райпландан сўрашяпти.

- Йўқ ҳали, — палағда овозда жавоб берди Рустам арчилган тухумни ҳафсала билан оғзига тикаркан.

- Бугун элтиб бериш керак.

- «Есть» қиламиз... — деди Рустам донга тикилган товукдай шипга қараб бўйнини чўзганча.

Розиқжон қайтиб кабинетга кириши билан тагин телефон жиринглади.

- Лаббай, ҳа-ҳа. Мен билмадим. Албатта, суриштираман. Хўп, иложи борича. Тўғри, менга ишониб кетганлар, — Розиқжон трубкани қўйиб Гулсум опанинг ёнига югурди.

Гулсум опа бир парча ойнага қараганча гоҳ кўзини олайтирар, гоҳ тилини чиқарар, гоҳ қошини чимириб ўтирарди. У Розиқжонга эътибор ҳам бермай лабини бўяшда давом этди.

- Гулсум опа, бўлимингиз бўйича ойлик маълумот тайёirmi? — Розиқжон унга қия қараб.

- Зумда тайёрлаймиз-да, опаси ўргилсин, — деди Гулсум опа ойнадан кўзини узмай. — Шу кунда тўй-марака қўпайиб кетди денг. Ҳали у ёққа лозиманда, ҳали бу ёққа. Қатлама, патир пиширавериш қўлларим қорайди. Ёлғизқўлликка қийин экан, — зорлана бошлади опа лабини ямлаб-ямлаб қўяркан.

Розиқжон унинг тепасида қаққайиб тураверишга ийманди-да:

- Тезрок, опа, жуда қисталанг қилишяпти, — дея чиқиб кетди.

Тушдан кейин телефонларнинг жиринглаши кучайди. Розиқжон трубкани кўтарар, қўяр, хонама-хона югурар, келиб ўтириши билан яна трубкани кўтаришга мажбур бўлар эди. У трубкани қўйиб Омоннинг ёнига чопти. Хонага уч-тўрт киши тўпланиб олган, Омон одатдагидай латифа айтиб ҳаммани кулдириб ўтирарди.

- Омон, ҳалиги нарсa тайёр бўлдими? — сўради Розиқжон ҳансираб.

Тайёр эмасди-я, — деди Омон бамайлихотир чой хўпларкан.

- Ҳей, инсон, тушунсанг-чи, эрталабдан бери уч марта сўрашди.

- Бақирманг, хўжайин, — кесатди Омон. — Қамчи билан ишлатадиган замон ўтиб кетган. Бир-икки соатдан кейин олишса, осмон узилиб ерга тушмайди.

- Узилиб тушар-ки, шунчалик қисталанг қилишяпти-да, — баттар асабийлашди Розиқжон.

- Беш кунлик хўжайин бўлдим деб кекирдакни чўзаверар экан-да.

- Чидасанг шу, чидамасанг йиғиштир! — деб юборди Розиқжон бўғилиб.

- Шунақами?! — тишларини қисди Омон. — Менинг ишлашга жа кўзим учиб тургани йўқ! Мана! — у шартта ариза ёзиб ташлади.

- Опке! — пўнғиллади Розиқжон унинг қўлидан аризани юлиб оларкан. Кейин Рустамга юзланди. Рустам ҳамон нимадир кавшаб ўтирарди. — Доклад тайёirmi?

- Оҳ, эсим қурсин! — дўнг пешанасига шапатилади Рустам. — Бутунлай унутибман. Эрталаб тайёрлаб бераман.

- Нима?! Эрталаб?! Бугун топшириш керак, бугун! Ҳозир тагин телефон қилишса нима дейман?

- Ўнта кўлим йўқ ахир, хўжай-йин! — деди Рустам бўйнини чўзиб ютинаркан.

- Битта докладни тайёрлашга ўнта кўл керакмикин? Дангасалик ҳам эви билан-да!

Шу пайт эшик очилиб Гулсум опа кириб келди.

- Бу ёқда экансиз-у, Розиқжон ука, бир нозик лозиманда чиқиб қолди-да, опаси ўргилсин. Уйдан телефон қилишди. Тез бормасам бўлмас эмиш, — деди у жилпанглаб сочини тўзатаркан. — Чучвара тугишим керак.

- Рухсатми?! — қичқириб юборди Розиқжон. — Мен нима қиламан? Телефонларнинг жиринглаши кулоқ пардамни йиртди-ку! Чучвара!..

Эшикдан секретарь қиз бош сукди.

Розиқ Мусурмонкулович, сизни райкомдан сўрашяпти, — деди у Розикжон бир зум шалвираб тушди, кейин коридорга отилди. Гулсум опа масхараомуз лабини бурди, ўтирганлар гурра кулиб юборишди.

- Тепангга келиволиб қовоқаридай ғўнғиллагани-ғўнғиллаган, — деди Рустам чайналиб.

Соат эрталабки етти. Розикжон бошлиқ кабинетида ишлаб ўтирибди. Нималарнидир ёзади, ўчиради, кетма- кет сигарет тутатади. Бирпас шипга тикилиб хаёл сургач, яна ишга шўнғийди. Қўлларини чалкаштириб чигилини ёзмокчи бўлади. Стулга суяниб эснаб-эснаб олади.

Соат тўққиз. Аммо ҳали ҳеч кимдан дарак йўқ. Розикжон ўрнидан туриб хонада йўнала бошлади. Телефон жиринглади.

- Ҳа, мен, — деди у трубкага. — Кечирасиз, айбдорман. Кеча улгуролмадик. Йўқ, унақа эмас. Бугун албатта... — Розикжон чеккаларини сикқанча туриб қолди. Кейин коридорга чиқди. Соатга қараб афти какра чайнаб олгандай буришиб кетди. Орадан бир оз ўтгач, ходимлар кела бошлади. Розикжон уларга алам билан қараб турар, ходимлар эса саломлашиб баймайлихотир хоналарига кириб кетишарди. Яна телефон жиринглади, Розикжон кабинетга отилди.

- Лаббай, ассалому алайкум. Бугун етказамиз, ҳа! Нима қилай ахир?! — ёниб гапира бошлади у. — Ҳамма имкониятни ишга соламиз...

У Гулсум опанинг ёнига югурди. Бироқ тополмади. Олимовни қидира бошлади.

- Уч кундан бери ишга келгани йўқ, — деди Рустам эринчоқлик билан.

- Ўзингнинг докладинг-чи?

- Мана, бошладим.

- Эндими? Кечадан буён нима қилдинг? Эшакнинг қулоғига танбур чалибман-да! — қичқирди Розикжон жаҳлдан бўғилиб.

- Оғзингизга қараб гапиринг, хўжайин! Ким эшак? — Рустам столни ғисирлатиб улкан гавдасини кўтарди.

- Ишлагинг келмаяптими? Ёз аризангни!

- Ёзсам ёзавераман, — Рустам ручкасини қўлга олди.

Розикжон Омоннинг ёнига кирди.

- Нима қиялсан? — сўради ундан. — Расм чизиб ўтирибсан-ку!

- Ишингиз бўлмасин, жаноб хўжайин. Ариза ёзиб берганман, — деди Омон пинагини бузмай.

- Биттанг ҳам одаммасан! — Розикжон шартта бурилиб чиқиб кетди ва Турсуналининг олдига борди.

- Турсунали, сизнинг ишингиз нима бўлди?

- Кетяпти аста-секин, — жавоб берди Турсунали.

- Хафа бўлманг-у, одам деган сал масъулиятни сезиши керак. Ҳисобот қани?

- Э, нимасини айтасиз...

- Ниманинг нимасини айтаман?!

- Мана, тиришяпмиз, заҳмат чекапмиз. Озгина қолди.

- Уф-ф! — Розикжон пашша кўриётгандай қўлини силтаганча чиқиб кетди.

Кабинетга кириб бориши билан телефон устма-уст жиринглади. — Ало, эшитаман. Ҳозир юбораман. Хўп... — шу пайт иккинчи телефон ҳам жиринглаб қолди. — Ҳа-ҳа, мен! Озгина қолди... Йўқ, энзга эмас. Бажарилади... Йўқ... Сизларга «йўқ» деётганим йўқ. Албатта. Шундай. Булмайди... Бажарилади...

Сизга эмас. Ҳа-ҳа. Бўлади. Бўлмайди. Бажарилади. Бўлмайди... Эшик очилиб улфати Одил кириб келди.

- Вой, Розик Мусурмонкулович, бормисан-ей! — кучоқ очиб кела бошлади у. Розикжон ўрнидан турди.

- Кел, Одил, яхшимисан?.. Сизга эмас. Хўп дедим-ку... Сизга эмас. Бўлмайди...

Одил уни кучоқлаб уша бошлади.

- Буюк лавозим билан табриклайман! О, гўзал, жуда ярашибди! Буни ювмаса бўлмайди.

- Раҳмат... Сизга эмас. Ҳа-ҳа, шундай...

Розикжон трубканинг биттасини жойига қўйди. Бироқ телефон қайтадан жиринглади. Трубкани кўтарди.

- Ало, эшитаман. Ассалому алайкум...

- Оббо, Розик шоввоз-ей! Ахир ниятингга етибсан-а! — гапини давом этдирди Одил.

- Ҳа-ҳа, хўп-хўп. Яхши...

Кабинетга Розикжоннинг хотини Манзура кириб келди.

- Вой, эржонимдан айланай! Табриклайман-табриклайман! Оҳ-оҳ! — у эрини чўлпиллатиб уйти.

- Қуллуқ, раҳмат. Албатта. Сизга эмас. Бугуноқ, шу бугуноқ!... Сўзсиз...

- Розикжон Мусурмонкулович, чой дамлайми? — эшикдан бош тикиб сўради секретарь қиз.

Уни кўриб Манзуранинг кўзлари ола-кула бўлиб кетди, лабини бурди.

- Чой-чой! — Ушқирди Розикжон. — Чойхонами бу ер? Йўқ, сизга эмас. Ҳаммасини тушундим.

- Меҳмонлар келгани учун... — деди секретарь қиз оппоқ кўксини ёпмоқчи бўлиб ёқасини тимдаларкан.

- Хўп-хўп, — Розикжон бирин-кетин трубкаларни қўйди.

- Табриклайман, яшавор, — дея унга яқинлашди Одил. — Ниятинг холис экан-да.

- Розикжон ака, кеча уйга бормадингизми? — ишва билан сўради Манзура. — Роса кутдим сизни.

- Боролмадим, вақт йўқ. Туни билан ишладим.

- Оббо сен-ей! — Одил дўстининг елкасига шапатилади. — Менга анув нима, халиги-чи, ўша айтиб қолди. Эшитиб теримга сиғмай кетдим. Қани, сейфингни оч энди. Лавозимни ювайлик...

Бирдан телефон тагин шиддатли жиринглаб қолди. Розикжон трубкани кўтарди. — Лаббай. Ҳозир етиб боради, ҳозир, — деди трубкага афтини буриштириб.

- Қўй, ишингни, Розик, «юзта-юзта» қилайлик, — кисташда давом этди Одил.

- Нима? Юзта-юзта?! Ишхонада-я! Дўстим, ёш бола эмассан-ку!

- Ҳай-ҳай, сенга нима бўлди ўзи?

- Ҳеч нарса.

Гапга Манзура аралашди:

- Розикжон ака, ошни дамлаб қўйиб келганман. Деворни бузиб ташладим.

- Йиғиштиринг, ишлаганингиз бас. Юринг, — деди у назокат билан. — Вақт ҳам анча бўпти.

- Кетолмайман, тушунинг! Миямда ёнғоқ чақишади!.. — тагин телефон жиринглади, — Вой-дод, ўлиб бўлдим-ку! Ало, ҳа, менман! Хў-ўп! Бакираётганим

йўқ. Кечирасиз... Албатта, — Розикжон трубкани қўйди. — Ох, буларга нима бўлган ўзи? Омон, Рустам, Турсунали!..

Қани?! Қачон масъулиятни ҳис қиладиган бўлади бўлар?! Хой, Ҳалимахон, Ҳалимахон! — Секретарь қиз кирди. — Югуринг, ҳаммани мажлисга чақиринг! Чопинг! Оёғинғизни қўлга олинг! Бир пўстагини қоқмасам бўлмади!

- «Юзта-юзта» нима бўлади? — сўради Одил секин.

- Гумдон бўлади, гумдон! Биров ўламан деса!.. Сизларга рухсат! Ҳозир фурсатим йўқ. Хайр, Одил, Манзура ранглари оқариб елка қисганларича чиқиб кетди. — Масъулиятсизлар, дангасалар, текиихўрлар! — Розикжон жазавага тушиб бақира бошлади. — Латифабозлар, кашандалар! Ҳали сенларга кўрсатаман!

Ёзувчи Ориф Фармон
“Ёввойи одам” китобидан